

А. Нивинський

БЕЗОДНЯ

Легенда

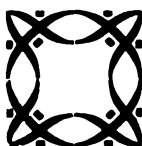
Прага 1926

Видавництво „Нова Україна“.

А. Нивинський

БЕЗОДНЯ

Легенда.

Прага 1926.

Видавництво „Нова Україна“.

В-во „НОВА УКРАЇНА“

1. Андрієвський П., проф.: Сучасні експериментальні досліди на межі між живим і мертвим. Стор. 16. Ц. 2 к. ч.
2. Айолло Г.: Національна проблема на сході Європи. Стор. 36. Ц. 5 к. ч.
3. Антонович Д., проф.: Український театр. Стор. 16. Ц. 3 к. ч.
4. Антонович Д., проф.: Українське мистецтво, конспективний історичний нарис. Стор. 12. Ц. 2 к. ч.
5. Антонович Д., проф.: Перша Наталка-Полтавка, з портретом. Стор. 16. Ц. 2 к. ч.
6. Баар І.: Осудовисько, оповідання, перекл. з чеської В. Королів-Старий. Стор. 44. Ц. 6 к. ч.
7. Білецький Л., проф.: Перспективи укр. літературно-наукової критики. Стор. 84. Ц. 12 к. ч.
8. Богданський П.: Шід баштою зі слонової кости, новеля. Ст. 96. Ц. 12 к. ч.
9. Богданський П.: Съюгочасні літературні прямування. Стор. 88. Ц. 12 к. ч.
10. Винниченко Вол.: Гріх, драма на 3 дії. Стор. 74. Ц. 9 к. ч.
11. Винниченко Вол.: Закон, п'єса на 4 дії. Стор. 80. Ц. 10 к. ч.
12. Винниченко Вол.: На той бік, оповідання. Стор. 114. Ц. 14 к. ч.
13. Винниченко Вол.: Знаменна подія. Стор. 16. Ц. 2 к. ч.
14. Винниченко Вол.: Єдиний революційний демократичний фронт. Ст. 24. Ц. 3 к. ч.
15. Вороний Микола: Пером і плензелем. Стор. 48. Ц. 6 к. ч.
16. Грабів Я.: Робітничий кооперативний рух у Чехословаччині. Стор. 36. 4 к. ч.
17. Г. Н.: За ідею. Жарт на 1 дію. Стор. 32. Ц. к. ч. 4
18. Наш Гр.: Фатальна помилка революції. Стор. 16. Ц. 2. к. ч.
19. Григорів Н.: Підстави української національно-державної політики. Стор. 28. Ц. 2.80 к. ч.
20. Дикалько М.: Роман, оповідання. Стор. 48. Ц. 6 к. ч.
21. Журба Галина: Метеори, картини. Стор. 28. Ц. 3.80 к. ч.
22. Кобилянська Ольга: Василка, новеля. Стор. 32. Ц. 4 к. ч.
23. Кобиляпська Ольга: Вовчиха, новеля. Стор. 76. Ц. 10 к. ч.
24. Коберський К.: Господарське самоврядування (про державу гільдій). Ст. 32. Ц. 4 к. ч.
25. Кушнір Вол.: Сироба характеристики ідейних підстав укр. політичного москово-фельства. Стор. 44. Ц. 5 к. ч.
26. Левинський В.: Що таке політика. Стор. 40. Ц. 5 к. ч.
27. Левинський В.: Етика й соціалізм. Стор. 36. Ц. 4 к. ч.
28. Масарік Т. Г. Слав'яни по війні. Стор. 28. Ц. 3.50 к. ч.
29. Петрів В.: Сусідство ю військо (соціально-історичний нарис). Ст. 48. Ц. 6 к. ч.
30. Підмогильний В.: Повстанці, нариси. Стор. 48. Ц. 6 к. ч.
31. Проліс М.: В теметах далечини (пам'яті Гр. Сковороди). Стор. 60. Ц. 8 к. ч.
32. Сімович В., проф.: На теми мови. Стор. 48. Ц. 6 к. ч.
33. Сріблянський М.: Від III Інтернаціоналу до III Риму. Стор. 24. Ц. 3 к. ч.
34. Угринський К., проф.: Комунізм і індивідуалізм у квітку. Стор. 16. Ц. 2 к. ч.
35. Угринський К., проф.: Естетичні й технічні ресурси укр. фольори. Стор. 16. Ц. 2 к. ч.
36. Шаповал М.: Шлях визволення. Збірка статей. Стор. 72. Ц. 18 к. ч.
37. Шовгенів Ів., проф.: Водяне господарство на Україні. Стор. 16. Ц. 3 к. ч.
38. Національні питання на Сході Європи. Матеріали й документи. Під ред. Н. Григоріва. Стор. 106. Ц. 34 к. ч.

- ЗМІСТ: М. Остапович. Діспут про національні питання в Праві року 1921. Витяг з протоколу засідання Центр. Комітету Російської Конституційної демократичної партії в Парижі року 1921. Два проєкти революції про національні питання на Берлінській нараді в грудні 1922 р. Російської партії Соціалістів-Революціонерів. В. Ленін. Уривки з щоденника про національну справу. П. Мілюков. Национальні питання. Чеські «будівлі» про національне питання на Сході Європи. М. Задіна. До відносин чесько-українських.
39. Айолло Гр.: Боротьба за нафту. Стор. 28. Ц. 4 к. ч.
 40. Ромен Роллан. Гра кохання й смерті. Стор. 48. Ц. 6 к. ч.
 41. А. Нивинський. Безодня. (Легенда). Стор. 26. Ц. 3 к.

Журнал «Нова Україна»:

- За 1922 р. (№№ 2—18). Ц. 34 к. ч.
За 1923 р. (№№ 3—12). Ц. 170 к. ч.
За 1924 р. (№№ 1—3). Ц. 34 к. ч.

- За 1925 р. (№ 1). Ц. 20 к. ч.
(№ 2—3). Ц. 20 к. ч.
(№ 4—6). Ц. 25 к. ч.
(№ 7—8). Ц. 25 к. ч.

1 кор. чеська — три центи амер.

Адреса:

Praha III., Seříková 4-III. (Československo).

Коли весною починають цвісти яблуні і їх білорожеві пелюстки опадають, вистилають у садках стежечки озера «Безодня» вдається даеркалом, оправленим у чудові рамці. Тихе, спокійне, виблискусє на сонці і таємнико мовчить. Навколо озера — очерет, татарське зілля.

Іноді, коли приблудний вітрець почне ворушити комишем, озеро здігнеться і щось запелоche. Немов хоче щось вимовити, розповісти те, що здавна ховає. Тоді яблуні пригинаються до води й слухають її таємничий плюсокіт.

Бував иноді, що випадковий подорожній приблудить до озера. Ще з горбків, які одгорожують озеро стіною від полів та ланів, звертає він свою увагу на «Безодню».

— Що це за озеро? — питав хлопців, які пасуть товар.

— Чортяче...

— Чортяче?! Так і називається?!

— Ні, називається «Безодня».

— А чому ж чортяче?

— Тут чорти водяться...

Не розпитуйте далі хлопчика, бо він почне приглядатися до вас уважно, недовірливо, поволі від вас одсовуватися. Інші хлопці почнуть шептати:

— Це теж чорт! Йй Богу чорт... У нього й капелюх чортячий...
Чорт! Чорт!

Ви нічого від них не довідаєтесь.

Пан-отець з сусіднього села, що знає всі таємничі історії своєї парфії про це озеро, сміючись, розповість.

— Байки... Дурний нарід Бог зна, що верзе... А проте тут щось є... Мусить бути...

— А що саме?

— Та, знаєте, трудно сказати, що, але щось є...

— Ну, а що ж таке?!!

— Та хто його знає... Бачите, може й не слід цьому вірити, але мій церковний староста, людина порядна, чесна, твереза, перепливав якось на Святу Пречисту через те озеро на човні. Доплив до середини та й чус давони. Почав заглядати у воду, а там у глибині на дні світ панікадила і рух якийсь, гомін, немов би хтось десь акафіста Пречистій співає...

· Та хто його знає... Не думаю, щоби староста брехав... Ні...

— А може?!!

З балачок старих дідів, з неясних натяків баб можна лише довідатися, що колись — дуже, дуже давно — овера того не було, не було і цих пагорбів коло нього. Була величезна гора, був монастир, а в монастирі жили буйні, свавільні ченці. Гріх і небезпека, що панували тоді над цією стороною, наклали на монастир своє тавро розпусті, беззаконства. Хтось з монахів скоїв щось неподібне для святого місця, і Той, хто все бачить, все знає, покарав їх...

* * *

Монастир стояв на горі. Неначе вічний пам'ятник ентузіазму і віри, переповнений якимсь натхненням, благословляв він хрестами своїх церков все, що було навколо. Серед безкрайніх площин здавався нерозгаданим сфінксом. Стіни його блищали тишою і спокоєм вічної святині.

Кожного дня рано й увечері давонили дзвони. Тихо, ніжно, міліво згучали дзвони в церкви Благовіщення. Мов би то потай просили милостиню, неначе плакали, скаржилися тасмничими словами десь захованому богові. Їм підспівували упевнені фарисействуючі дзвони Чеснохресної церкви, а иноді гули сміючись дзвони у церкві Апостолів. Коли всі звуки зливались у один, все наповнюючий гомін, то селянам з околишніх сел здавалося, що на монастир зійшов бог. Неначе б то у хвилях моря згуків, що заливало долину, зійшов він до монастиря і звідтам непомітно й тасмично разом зі згуками вітав над уквітчаними ланами, серед синюючих лісів. Коли ж хвiliaстою луною, подібно міriadам струн, дзвони мов ховаючись в землі, зникали й мовкли — тоді в хатах і на полях молились. Золоті хрести на церквах неначе розпускалися в сляві сонця і жовті блиски бігали на сірих хмарах.

Кожну суботу до монастиря з'їздились селянє з околишніх сел. Відстоювали вечерню; де-хто з дальших сел залишався на неділю, а де-хто від'їзджав. Монастирська площа, що в будні тільки де-не-де- оживлялася чорними рясами та підрясниками братії, в суботу наповнювалася гомоном ярмарку. Увечері, коли темніло, біля огнища на площі прочане слухали пісень лірників, балачок старців. Цілу ніч, ясну й зоряну, пливла розмова про життя святих, про чудеса Пречистої Діви, про те як Маті Божа врятувала монастир від татарів. Лірники, механічно крутячи стомленою рукою корбу, співали змученими голосами про шляхту, про пана Каньовського, про минуле. Поводячи незрячими очима, неначе вдивлялися в те, що закрите було від них серпанком минулого і чого вже ніхто не побачить. Прочане слухали, хрестилися, шопотіли побожно молитви.

Тієї суботи, коли послушникові Германові випало наглядати на площі за порядком серед прочан-селян, з'їхалось на вечерню небагато. На вечерні, що правилася у церкві св. Апостолів, було багато міщан з своїми родинами та кілька панків з місточка. І Германові, щоувесь час вештався між возами та богомольцями, надокучило тинятися між людьми на площі. Захотілося піти до своєї келії.

— Є Палінодія... — згадав собі. — Коли отець Паїсій давав, то

казав: — Даю книгу старих часів... Читай... Це книга релігійних мук народу нашого...

Та до келії не цішов. Угледівши біля брами натовп навколо старців, зацікавився. Підійшов.

Два старці, кремезні дідугани, один перед другим розповідали щось прочанам.

Прочане слухали, іноді щось запитували.

— Бреше... Все бреше, бо били його мало...

— Мало?!... Е... Що ж ти, Юхиме... Аз — били мене раз... А для чого у Варшаві ксьондзи годують наших дівчат волоськими горіхами? Ти цього не знаєш? Га?!

— Ну!! Не-е знаю...

— А чому? Чому?! — загомоніли навколо.

— Бачите, добрі люди... Юхим оглянувся. Навколо тісною лавою стояли самі прочане.

— Є у католиків звичай: все, що ім не належиться, рахувати за своє. То така вже ксьондзівська вдача. Ото й кажуть вони, що увесь світ ім належиться. Що й вода, й земля, й печене, й варене — все їхнє... Значить і церкви наші теж ніби їхні... Значить, ті церкви треба забрати й переробити в костели... Посадити туди ксьондза й служити по католицькі. Але знають ксьондзи добре, що наші люди на це не підуть... Хто ж віддасть свою церкву під католицький костел?!... Ніхто. Але ксьондзи хитрі... Тому що з бабами легче діло вести, ніж з чоловіками, то вони й втягають дівчаток наших до своїх костелів... Дають ім орішки, цукерки, умовляють їх, щоб робилися католичками і щоби інших навертали на свою віру... Ну?!

— Та невже?!

— А то правда, що ксьондзи їдять наших дівчат? Прочитає над нею свою молитву, скаже Авемарія та й глиг!.. нема дівчини... — запитав хтось з натовпу.

— Овва... Та невже?! Мати Божа!

Але якийсь дядько не повірив.

— Ну, вже й їдять?!... Брешуть ті старці, ій Богу брешуть. Не вірім, бабо... Тепер вже не ті часи... Коли, значить, був я у війську, то коли наступали на турків, то без продухтів приходилося вле... Іли коня... Іли... Але людей ні... Ніколи... Бреше... Бреше старець...

Через хвильку:

— Брешуть... Вигадують чорт-зна що, аби людей дурити і якийсь шматок хліба виманити...

Плюнув. Але слухачи дядька не підтримали. Старець немов обрався:

— Бач, яке хархасало... Бач... Шматок хліба виманити... Що мені з того хліба?! Розумний ти дуже... — заторохтів.

— Що хліб?! Що хліб?! Не вірте, люде добрі, йому... Не вірте... Не хлібом одним люде живуть... Ви послухайте чогось божественого.

— Чули ви про нове чудо?

— Чудо?! Де? — загомоніли в натовпі.

— Коло Клеваня — в корчмі... Велике диво...

— Раакажи... Розкажи, Юхиме.

Скупчилися коло старців. Потиснувся ближче до вогнища й Герман. На розстеленій світі коло вогню сидів старець, що його звали Юхимом, насупроти нього лисий дядько мовчки смажив на шпичці сало. Між старцями спиною до Германа низько нахилилась жінка у міщанському вбранні з зав'язаним майже до очей обличчям.

— Чи знаєте ви Клеванський монастир? Отож коло того монастиря є корчма... Добра корчма... Нема чого казати... Добра... Іцко знає, що треба православному... Чи тобі пан, чи мужик, чи старець іде з послушання — всі там притулочок мають... Кватирка, друга, третя і дивись — на кватирочному дні — побачиш завжди свої молоді дні. Ех... Молоді дні...

Була у того Іцка дівка. Любила старців... Богобоязнена була... Дуже любила... Тес да сес — приголубить та нагріс і все тільки во здравів. Така як ти — глянув на жінку, що сиділа коло нього, — тільки трошки молодша і розумніша... Ех, любила вона святих людей... Любила...

Селянин у полотняній сорочці, що спершися на коліна, слідкував за кожним словом Юхима, щідвівся, глянув на Германа:

— Чули? — запитав.

— Чув...

— Ото й верзе... Ніби й він теж святий... А батюгою його...

Герман махнув рукою.

— Нехай... Що буде далі...

Його цікавили ці старці. Він любив слухати пісень і оповідань лірників та старців, що в своєму житті обійшли всі монастири, прикладаючися до всіх мощей, навіть таких святих, про яких і Четії-Мінеї не пишуть, знали багато таємниць, див, чуд. Були то люди богобоязні, тихі, богохульні! Але ці два дядьки здавалися йому опришками, що випадково попали на прошук, серед селян, немов зібралися веселити богомольців.

А Юхим, ніби у відповідь на думки Германа, вів далі.

— Та був я тоді не такий. Борода до пузза, дивився Іллею на хмарах, для дівчат був дитиною... А кому як не дитині відкривається благодать?!?! Отож, одного вечора, після бдіння за кватиркою вінав я все життя свое, вінав усе минуле і... заночував у наймічки, в комірці... Ніч була літня, тепла, погожа. В комірці душно... Хотів я вийти на подвір'я, та було важенько... Лежу я собі та й думаю: чи багато треба чоловікові? Не багато... Не пещітесь о дні, але о нощі... — як казав пан-отець Авакум. Ото й я не пещуся, служу Богові свому, як можу і що ж? Нагодованій... Навіть квартику вишив... А як же ж жили ті святі, про котрих оповідав Авакум? Як жили пустельники? І зробилося мені, братіс, якось илосно. Хотів перехреститися, але як тільки поклав пальці на лоба, в комірці враз засвітилося. Таким світом надто білявим, немов якесь сяйво. Злякався я... Лежу й не ворохнуся. Впер очі в куток, з котрого йде те сяйво, та й не знаю, що й діяти. А з того кутка в сяйві, бачу, спускається по сходах якийсь святий. Десь бачив його на образах, а де, то й не пригадаю. Коли ж побачив у нього за поясом ножа, то згадав: — Авраам!.. Тю!.. Та чого ж він спускається, думаю. Роздивляюся: на самій цілозі кущина неопалима, а коло неї Ісаак. Як побачив Авраам Ісаака, то скік з сходів.

Десь з'явилася у старого рушниця. Бачу я, що бере він на око Ісаака. Цілиться з рушниці, стріляти буде... Страшно мені стало. Аж холод побіг по-за спину. Коли зирк, а згори, з сایва й з'являється янгол. Став на верхньому східці — дивиться, а потім і почав дзюрити... Дзюрити і дзюрити, неначе дощ ллеться. І тоді то як грімне з неба:

— Не утщеш бо, Аврааме, Ісаака, не утнеш, бо порох замок...

Юхим зупинився. Глянув на другого старця, на жінку. Та не вtrimалась і почала реготати.

— Чого регочеш? Що тут смішного?

— Як що? А що янгол дзюрити...

— Дзюрити?! Ну то що? Чоловікові можна, а янгулу ні? — заговорили раптом обидва старці до жінки. Але вимовляли це, немов стримуючись від сміху. Слухачі й Герман зрозуміли, що старці кпилися.

— Ну, й старці... Святого місця навіть не шанують! — вимовив хтось.

Герману зробилося чогось прикро..

— Невже це оповідають ті старці, до котрих нарід звик ставитися з повагою, шанувати їх, вірити... Це ж кощунство... Чи вони думають про те, що говорять?! Що це?!

— Мерзотнику! — скрикнув раптом. — Що ти говориш? Пошанував би місце... Принаймні тут не наводив би хули...

Кинувся до старця та раптово перед очима встала жінка. Встала, обернулася до нього, глянула:

— Куди ти, монашок? Де ти взявся такий?

Відсунула з лиця хустку й взялася під боки:

— Битися?! Ну й монашок!!

Замислилась. Її чорні, великі очі вдивлялися в зацікавленням в Германа. Уста, що мов вишні чорніли на обличчі, посміхались. Герман зупинився.

— Грішно... — мовив.

— Та невже?! — почала реготати. — Ти певно вже дуже добре знаєш, що таке гріх... Чи знаєш?!

Старці, углядівши послушника, відразу загуявили обидва щось незрозуміле.

— Подайте... Подайте... На ласку Божу чекайте, бо хто старця нагодув, того Бог урятує.

Юбра почала розходитися. Боючись якогось бешкету йшли до возів, озираючись на Германа. Він оглянувся. Був один з жінкою, що неначе підсовувалася до нього.

— Ну?! — зачитала.

Глянув на неї. Зустрілися очима, мов звязалися. Повернувся й одійшов. Навадогін за собою чув:

— Пости, монаше, пости. Будеш постити, нічого буде й хрестити...

* * *

Послушник Герман уродився в монастирі. Якась десь прочанка з Київщини вродила хлопця на богоміллі і невдовзі померла. Дитина залишилася в монастирі під доглядом братії та й виросла міцним гарним

юнаком. Хлопець був тихий, покірливий, учився де-який час в монастирській школі, а потім пішов у «послушники». Братія його любила і навіть схимонах Паїсій раз-у-раз потрібував до себе хлопця, щоб той читав йому Святе Письмо. І Герман, який по-за монастирські стіни майже не виходив, виріс екальтованим монахом-мрійником, для якого метою життя стали молитви та страждання за віру. У себе у келії, у вільні від послуху часи зачитувався він творами Золотоуста, св. Отців Церкви, віддавався молитві з щирістю дитини.

Вертаючись від брами, де мав сутичку з старцями, стурбований Герман думав:

— Ну, як же ж можна допустити таке знущання? І це старці, яких народ наш звик шанувати і до яких ігумен та братія ставляться так добре.. Кормлять їх... дають притулок, а вони?

А поруч з цими думками виринув погляд, що кинула на нього жінка. Очі свердлили ченцеву думку.

Чого вона так дивилась? І уста її, й очі не виходили з пам'яти. Ставши в церкві у притворі, біля стіни, молочись, думав про те, чого та жінка так реготала, побачивши його, чому говорила такі неподібні слова.

— Смущає... Прости їй, Господи...

Молився, але молитва не йшла на думку. І коли служба скінчилася, пішов до брами. Не знов, чого йде, яка сила тягне його, але йшов. Коло брами не було вже нікого. Старці зникли, не було й селян. Пішов до своєї келії, одчинив вікно. До келії вдерлася хвиля пахощів та вечірньої теплоти. Запалив свічку і з ровчуленим, що залишилося після церкви, подивився на сповитий смерком сад.

На занедбаній доріжці, що тягнеться майже до самого вікна, бігали тіні від свічки. Підскакуючи і ховаючись серед кущів, тримуючи розбігалися по алеї. В глибині було безлюдно й темно. Раптом з темряви виринула, ніби поплила до вікна, біла пляма... Жінка... Оповита білим покривалом в тиші монастирського саду; зуничилася і немов завмерла перед вікном. Стояла нерухомо. Пелюстки відцвітаючих яблунь килимочком слались під її ногами.

— Жінка?!

Схилилась до вікна.

Ковтаючи страх і солодке хвилювання, спітав Герман:

— Хто ти?

— Я?... Згублена...

— Згублена?!

Не знов, що й думати.

— Чого ти тут?

— До тебе... Заховай мене...

Почала тихенько сміятися. Мов давіночками рознісся садом сміх і нагадав Германові, де він його чув.

— Коло брами... Це вона... — Був радий і боявся.

— Прости, Господи, мої согрішення... Щож робити? подумав, а потім спітав:

— Як ти прозиваєшся?

— Серед монахів звуть мене маті подвижницька... Пресвята...

— Мати?! Пресвята?! Чи ти збожеволіла?!

— Ні... На місті мене кличуть Гандзя...

— Що ти верзеш?! Бійся Бога...

І раптом майнуло:

— Треба хутчій до настоятеля одвести...

Але не йшов. Стояв в свічкою коло відчиненого вікна. Неспокійно, уриваючись, як те невідоме, що було в жінці, неслись думки.

— Звідки ти?

— З міста прийшла разом з Юхимом та Чаркою...

Мовчала. Піdnіс свічку до її обличчя. Глянув з одчайною сміливістю в очі. Не витримав, одсахнувся в глибину келії і відступив од вікна.

— Чого вона стоїть?

Жінка немов у відповідь, ніби розуміючи його замішання та нерішучість, ухопилась руками за підлокотник, скочила і раптом сіла на вікні. Сміливим рухом перекинула ноги в келію і скочила з вікна. Піdійшла до аналою, що стояв у кутку келії. Глянула на Германа.

— Ну, чого ти боїшся, дурнику? Невже жінка така страшна? Ха... ха... ха... Ні... Отець Антоній мене зовсім не боїться... Чого ти там в кутку? Піdійди близче...

Герман не йшов. Не то з жахом, не то з зацікавленням він дивився на неї.

— Та все одно... Я вже врятувалась... Я вже в келії... Ти собі стій у куточку, як що тобі хочеться стояти, а я...

Скинула з себе простирадло, в яке була закутана, замісць сорочки, і простелилася в одній сорочці на тапчані. Обернулася обличчям до стіни, немов вбіралася спати.

— Оде спокуса... Навождення, що мали св. Отці. Було прикро, страшно, млюсно-солодко. Хотів молитися, та не міг. Очі бігли до тапчана. Рожево-блілі плечі вилискувалися від світла свічки. Руки, ноги нічим не прикриті.

Тихо, тихо чути, як потріскувала свічка. В садку ледве-ледве грався листями дерев вітрець. Все немов завмерло. І жінка як заснула. Моторощне мовчання, страх і привабливість жінки, що впала до його келії майже гола, кинули Германа до аналоя. Упав перед образом і, притискаючи розгорячене обличчя до кам'яного плитняка, плачуши, бубонів:

— Боже правд! Ти, перебуваючий усюди з віка у вік, подивився з високості свого всезнання й святости на раба свого... Все своє життя, багате сонcem і молитвою, я присвятив тобі... Мій Господі!! Я віddaю життя твоїй службі... Але падає моя віра, тепер я в сумніві... Не знаю, чи повинен я й звертатися до тебе, бо вже согрішив... Согрішив помислом... З висоти свого престолу ти дивишся на добро и зло на нещастя й радість... Чуєш плач і почувавши жах рабів своїх. Боже мій! Ти посилаєш мені цю жінку, як спокусу... Ти хочеш знати віру мою... Вірю... Вірю, але согрішаю помислом... І Ти вже знаєш, що я согрішив, бо чому, Господь мій, тіло її ніжне, біле так турбує мене, а молитва, звертання до Тебе не заспокоює... Чому так?! Чому я молюся до Тебе і думаю про ту, що лежить там, на постелі?.. Я плачу... Чи Ти бачиш це?! Я не піддаюся своїм чуттям. Не піддаюся їм, бо боюся утратити Твою ласку...

Але не можу я молитися... Не можу... Вона там... Бачу її тіло, розкинуте волосся. Душа моя поругана, серце в замішанні.

Лежав біля аналою, бився об камінь головою. Плакав. І враз відчув на своїй голові м'ягку, теплу руку. Почув шепотіння:

— Чого ти? Чого ти плачеш? Побачив жінку та й плаче? Ах! Який ти чудний! Я пожартувала, коли назвалася «пресвятою», пожартувала, бо мене кличе так отець Антоній. Я не свята. Я згублена з міста... Я маля ночувати у Антошки. Кожну суботу ночую в нього, а потім через садок у долину. Та ти про це нікому не розказуй. Нікому... Чуєш?! Я часто буваю в нього... Хочеш, буду приходити й до тебе... Сьогодня до Антошки зайшов якийсь чернець, чи навіть й настоятель. Я й втікла. Перестань плакати. Перестань. Ну, чуєш? Перестань...

Гладила його голову й притулялася лицем своїм до його потилиці. У Германа в голові неначе хтось вистукував:

— Так, це так... Так, це так... Це жінка, що спокусила отця Антонія. Так, це так...

Ніби падали, гримаючи залишним дзвоном, все струсуючи, кам'яні скелі. Неначе рвалися у нутрі якісь жили. В ушах дзвеніло, опановував дикий страх. А між тим дзвоном, що бренів в ушах, між тим страхом, що панував в душі, осів у глибині тонким, непомітним струмочком, випливало почуття радості й що-далі захлискувало його.

Не відригаючи лиця від каміння, Герман плакав. Відчував, що робиться з ним щось невідоме, незрозуміле. Щось таке, чого він не зінав, чому не знаходив назви. Все життя був у монастирі, все життя стремив до світла, до Бога, до подвигу. Не було нічого... А прийшла якась жінка, порушила спокій, збаламутила усе. Розвбудила грішну радість.

— Це наводження... Мара...

Жінка сиділа коло нього. Підводила його лице. Коли підвів голову і сів коло неї, обгорнула й промовила:

— Заспокойся... Заспокойся...

Обнявши голову, мов мати дитину, притулила до себе:

— Я не прийшла тебе баламутити... Ні... Заспокойся... Який же ти дивний!! Не бачив жінки ніколи, чи що? Антоній зовсім інший! Ну, не плач... Не плач... Ах, яка ж ти дитина.

Притулювала його голову до грудей, гладила по голові. І зовсім ясно почував Герман, як б'ється її серце. Тихо, поволі, спокійно.

Здавалося йому, що таке становище дивної, щасливої безпомічності протягнеться вік. Була якась повнота, свідомість життя. Глянув на неї. Вона дивилася на нього, немов би чомусь була рада. Ралтом затремтів. Насторожився. Почулись кроки в коридорі. Хтось підійшов, зупинився коло дверей.

Стук, стук, стук.

— Во ім'я Отця, ѹ Сина, ѹ Святого Духа!

— Ах!..

Близнуло тіло перед очима, майнуло біле покривало. Жінка зникла. Двері поволі відчинилися, увійшов служка.

— Настав час полунощниці...

Та Герман нічого не чув. Лежав бевзямний біля аналоя, простягнув-

шись хрестом. Блімала тихо свічка в келії, щось шепотів вітрець за вікном. Служка нажилився, підвів Германа:

— Пребиваяй і день, і нощь у молитві, да спасен будет...
Змучився Герман... Бідний брат!...

* * *

У монастирі рано задзвонили. Загули спочатку щось тверде, могутнє, великі дзвони, а потім до іхнього гомону почали раптом злітатися хмарками звуки дрібних дзвоників. І раптом вдарили могутнім хором, наповнюючи монастир, розійшлися по-між стінами й деревами монастирського саду.

Згуки дзвонів розбудили Германа. Лежав на талchanі роздягнутий, прикритий підрясником.

— Що скоїлося?! Ага-а!

Пригадав усе з минулої ночі. Жінка невидана, нечувана, з усією красою першої жінки, була у нього.

— І нічого не скоїлося?!

Так як і раніш, на стіні висить образ всеблагого Христа, стоїть аналой з хрестом біля стінки, підсвічник з свічкою, що давно вже загасла, притулився в куточку. Через зачинене вікно гудуть дзвони.

— Певно, був хтось з братії... Той, хто увійшов... Чи бачив?

Гудуть дзвони, затошлюючи келію морем згуків. Та Герман іх не чув...

— А раніш?!

З незрозумілим почуттям вбірав він завжди ті згуки у себе. Вони заносили його в чудову далечінь, де з тиміямом кадил, у недосяжних просторах синіючого неба безліч янголів, святих та мучеників, складаючи чудові кола, славлять Господа...

І тоді дзвони надавали йому міць, тягли до якогось чину.

Але сьогодня не думалося вже про подвиг, не хотілося й молитися. Бліскавицею метнулася думка:

— Чи це була спокуса, чи ні? Ні, не спокуса... Ні... Жива жінка... А може?!

Він же перетворюється в янголів...

Зіскочив з постелі, почав одягатися.

— Що мушу робити? А-а-а...

Ніхто не дасть ради, ніхто не врятує, окрім Паісія, тільки він...
У нього треба висповідатися.

Вмився. Почав молитися спішно, не звертаючи ніякої уваги на зміст молитов, ні на ікони, занятий лише своїми думками.

— Тільки Паісій, тільки цей старець...

Біг до пустельника, що мешкав за монастирем у хатинці. Біля дверей зушинився. Розглянувся. Тихо, соняшно. Цвіли квіти у садочку, вистрібували по стежках горобці.

— А-а-а, Герман!

Старий, сивий дідусь в вілинняному підряснику стояв перед ним. Посміхався.

— Що тобі? — спитав.

Герман впав на коліна і з розпукою невисловленого жалю та прагнень заплакав.

— Висповідатися хочу... Согрішив...

— Согрішив?! Ходім у хату...

Увійшли. На підлозі сінник, біля стіни лавка, в кутку образи.

— Сідай... Согрішив, кажеш?

— Смущеніє душі, отче.

— Смущеніє? Та від чого?

— Ах, отче, отче! Жінка була у мене в келії.

— Жінка? Чи ти бачиш! — здивувався старий: звідки ж вона з'явилась?

— Так... так... Це було... Держала мою голову в своїх руках, плацала разом зі мною. Тихим вечером увійшла до моєї келії... Назвалася Пресвятою.

— Що ти, хлопче, розказуєш? Це щось дивне... — почав отець Паїсій. Пере хрестився.

— Так, отче, так... Називалася пресвятою, а потім сміялася, лягла на мойому ліжку. Коли я біля аналою почав молитися, плачуши й викликаючи збавлення, вона чогось злякалася. Почала мене заспокоювати, приголубила мене...

Отець Паїсій засмутився.

— Прости, Господи, согрішення наші. Такого ще не чув... Та не плач... Заспокойся... Бог милостивий.

А Герман оповідав далі:

— Притулила вона мою голову до своїх грудей, казала, що не пресвятая... Гандзя... Просила заспокоїтись... І тоді... тоді... я согрішив, отче. Согрішив помислом... Уперше в житті своїому почув я близько, близько коло себе, як стукає жіноче серце... Як шепоче її голос. Мені здалося, що полум'ям знялося моб серце. Запалилося від неї й в однім вогні злилося з нею... Ах, отче, мій отче! У серці моему, що сп'яніло від чогось невідомого, гуло й дзвеніло... Якими солодкими були її поспішні, раптові пестощі, полум'я лиць...

Змовк. А потім хлипаючи додав:

— Я винен. Я согрішив перед Господом. Душа моя з'огиджена.

Плақав. Отець Паїсій сидів мовчки. У задумі дивився на образ Спасителя, що висів над вікном. Згадав своє життя...

— Знаю те полум'я... Не одного спалило, жевріло воно й у мене і в монастирі. І чи винен цей біdnий хлопчина, що горить у нього серце? Чи винно листя, що впало з дерева до вогнища? Майже ніколи не бачив жінки... Чи винен він, що ласка й шепотіння жіноче таке солодке, таке привабливе?

Поклавши руку на голову Германа, мовив:

— Чи ти касхся? Накладу епітемію... Молись...

І разом промайнуло:

— Та чи зможе він молитися? Чи зможе каятися? Чи є у нього спокій, потрібний для каяття, молитви? Трудно... Тяжко шукати заспокоєння перед життям... Чи може він уникнути його? Ні... Нема рятунку

тому, хто не жив і уникав життя... Не уникнеш... Ні на високих горах, ні при самих зорях... Що я йому скажу? Він же тільки ще побачив...

Похилився на руки в задумі.

— Молитву? Піст накласти... Треба бути суворим, треба карати. То ж жінка була в монастирі.

— Ну, встань... — вимовив суворо. — Чого лежиш коло ніг? Звідки та жінка прийшла до тебе?

— Казала, що од брата Антонія... Просила, нікому не розповідати...

— Що можу я сказати цьому хлощеві, який починав лише жити, коли ієромонах... — знову замислився Паїсій — Який гріх... Яке беззаконіє... Чим його пораਬш? Коли перед ним розчинилася уперше таємнича книга життя, то чи заборониш йому перегортати її сторінки? Чи утримається він від спокуси за першою сторінкою проглянути другу, третю... Це ж життя... Зачинене для мертвих, заковане в сталь, але заховане десь у глибині серця у кожного з нас. Вабить своїми сторінками до себе всіх... Всіх... І мож життя, і таємничі, трудні до читання письмена не заховують її змісту від цікавих. Там записано роки кожного.

Почала боліти голова.

— А чому ти нікого не покликав?

— Не міг...

— Не міг?! Так, так... Назвалась «пресвятою»! Ах, Господи, спокушають та ще й кощунствують! В іх серцях горять огні жаги, пристрастей. Хочуть знати, скоштувати радощі буття. Читають таємничу книгу. Прости, Господи, іх согрішеніє... А ще й отець Антоній. Отче Антоній... Ієромонах...

Паїсій заплакав.

— І де ж це робиться? В монастирі, де колись святий старець Іона пас вівці... Скільки гріха, скільки розпусти завелося. Скільки беззаконій Господь залишає непокараними... Немає святості, щоб іскушила все беззаконіє наше... І вже так здавна... Коли б на Божій вазі зважити гріх наш і святість монастирського чину, то гріх перетягне. Давно ще грішли, був великий гріх не раз... Чуєш? Бував гріх! Кара Божа ще й досі тяжить над монастирем... І от ще одна крапля... Чаша може переволнитися від цієї лише краплинини. П'ятьдесят літ боровся... Що я можу?.. Сам у сумніві...

Впав на коліна, почав молитися разом з Германом. По якомусь часі, заспокоєний, підвів Германа й мовив:

— Ну, щож? Іди до брата економа... Будеш у нього працювати, бо працею вбивається плоть... А про те, що з тобою скілілося, забудь... Це була мана... Це був гріх... Ти согрішив умислом... Не думай над тим, що скілілося з тобою... Пам'ятай, що кара Божа над нами...

Благословив. Дав поцілувати руку.

* * *

Гандя вискочила з вікна в темний, мовчазний сад. Її охопило холодком світанку. Серде тъожжало в грудях.

— А ну, як зловлять?

Немов невідомий дух, вигнаний чарівником, бігла вона доріжками саду до монастирської стіни:

— Десь тут мусить бути діра... Антошка тут показував...

Дерлася через кущі, змерзла, вся в росі, з мокрим покривалом на плечах.

— Ну, й халепа! Оде то вскочила! Та й хтож іх знає! Раніш ніхто з ченців не молився вночі... А тепер певно Паїсій новий устав заводить... Ну... Ну... ото й маєш... А хлопчик... хороший... тільки дурненький.

Знайшла в стіні діру та й васміялася.

— Ще навчиться всьому... Ха! Ха! Ха!

Закутавшись щільніше в простирадло, полізла в діру, проломлену дбайливою рукою. Виглянула. Навколо поле ледве помітно збігало вниз на долину. Десь у далечині, у тумані світанку, близав вогник кострища й ворушилися люди.

— А куди ж тепер?

— Все одно, — майнуло. Зареготала, вільно позіхнувши.

— Не дали й виспатися... Холодно... Треба бігти.

Тремтючи від холоду, побігла, розмахуючи простирадлом.

Селянин, що куняв коло кострища, підвів голову. Стиснув у роті лульку і з жахом упер очі в білий привид, що спускався з гори.

— Свят! Свят!

Встав. Протер очі. Привид з білим крилом за плечима летів на нього.

— А!! А-а-а... Гвалт!...

— А-а-а-а-а... скочила з воза баба.

— Рятуйте!...

Побігли обидва, ніби іх погнала від воза страшна, непереможна сила. Бігли, не оглядаючись.

— Відьма! Відьма!..

На возі знайшла Гандзя кожушину, спідницю й хустину.

— Всім забезпечив дядюшка... Ха, ха, ха! Куди ж іти? В Маренин?.. Там сьогодня Юхим і Чарка... Господь мене вирятував... Але... Пішла хутко до села, залишаючи воза, селянських коней та вогнище, що ледве-ледве тліло.

* * *

Чарка й Юхим не спали, як Гандзя вскочила в корчму, де вони почували.

— Ну, бики... Вставайте...

Почала сміючись будити.

— Гандзя?! Звідки ти? Може отець благий вигнав?

— Ні...

— А може предали тебе анафемі?

— Ні...

— Може архистратиг Михайлого огненным мечем... —розвітував Юхим.

— Ні, братці, ще гірше...

— Байки?!.. Лягай...

— Ні...

— Та в тебе кожушок новий... Хустина... Спідниця. Тю! Звідки ти?!

От що значить вести чернече життя... Де ти так одяглася?

Почала оповідати. Старці реготали.

— Ну, ѿ Богородиця! Ну ѿ Гандзя!

Обидва з повагою розглядали дівчину.

— Слухай но, Гандзю, де ти взялася така? Га?!

Юхим набивав лульку.

— Ото скільки я не знаю бабів, скільки я іх не бачив, а такої як ти ще не зустрічав. Живемо ми в компанії вже цілий рік, втікала ти від нас, зраджувала нам, так як колись своєму панові, але ми тебе любимо... Любимо, голубка, і то за те, що ти така чортиця... Відьма. Йі Богу, відьма... А може ти ѿ справді відьма? Га? Здається, що ні... Значить, ти жінка!! А коли ти жінка, то що тоді є жінка? га! Щось у тобі є не наше... Дивне ѹ чудне... Може те, що ти здавна з панами водишся. Виховувалася у панів... Бо наша звичайна дівка на таке, братці, не спроможеться... Ні!..

Гандзя посумнішала.

— Ні, Юхимочку... Чи я знаю... Мені здається, що иноді я не Гандзя, а якась пані... І тоді мені все байдуже... Бо тоді я велика, велика пані... А иноді мені здається, що я маленька дівчинка і мені тоді сумно... Чого? Чи я знаю... І тоді я плачу так, як сміюся тоді, коли мені здається, що я велика пані, то мені хочеться бачити всіх коло себе веселими й радісними... Хочу нести в собою для всіх радість... Бо мені тоді радісно, я чую в собі одно велике, нічим не стримане кохання... Кохання до всього: до вас обох, пузатих, бородатих, старців-п'яниць, до того дерева, що десь у садку квітне, до тих собаченят, що брудних, сліпих кинула сука в рову, і я всіх люблю тоді... Може через те ѿ називають мене шлюхою... Чи я знаю... Але мені радісно... Радісно тоді, Юхимочку!

— Ну... Ну... — простягнув Чарко.

— Усіх любити, то чи не забагато...

— Дурний ти, Чарко, ти думавш, що любити можна тільки на постелі! Ні... Є інша любов...

— Інша?! Тю... Тю... Та на що вона мені? Ге! Ге! Ге!

— Можна любити ѹ землю, можна любити ѹ ті дива, що зустрічаються раз-у-раз на землі, можна любити ѹ ніч з зорями і синючим небом і з усією тією таємничістю, що в ній заховується...

— Ти щось Гандзю, забалакалася! Якось ти по новому починаш говорити... — перервав її Юхим. Кохання... Кохання... Послухай, що я тобі скажу... Раніше то життя було інакше... Не таке... Як жили наші діди, то не було ім біди. Були ім і жінки добре і нічого не почували. Як глек варенухи наберуть, сидючи п'ють і як мухи гудуть... Щасливі по саме годі... А нам?! А нам як жити довелося, то усе лиxo до куши війшлося ся... І залишилося одне — марна марнота... Ще мені в бурсі казали, що правди ѿ здоровля шукати у полумиску з іжою... Тепер переконуюся, що є тільки істина... А ти мені з своїм коханням до собаченят, до землі, до неба...

— Ех! Ти-и... Молода ти ще!

— О, це правда! — стверджив і Чарка. — Коли б тепер випити чар-

чину та з'істи вареників з мисчину, то було б дуже, дуже добре... Я в уchorайшого дня ні макової росинки в роті не мав... А черево... Черево, о...

— Могій вмістити, да вмістить...

— Не могій, Юхиме... Не могій... Хліба немає...

— Гандзю, скоч за хлібом. По дорозі продай хустину, що Бог тобі несподівано послав, купи оселедця. А кватирку у шинкаря...

За пів години сиділи коло столу. Пили, іли й продовжували розмову.

— От ти, Балабухо Печерська, думаєш, що я старий, дурний. Ти думаєш, що тільки тебе пан, взявши змалку до покоїв, виучив читати, писати та всяким танцям... Е... Ни... Я теж не з простих... Я на риториці був... Я паном міг бути... Таким ієромонахом, як Антоній.

— Міг, міг... — стверджив і напів'яній Чарка. — Юхим може.

— Цить... — гукнув на нього Юхим. — Біда моя, голубонько, що припісів не утримував... Ходяй по блудиліщу, ввергається в узиліще... Ох! І як я любив ті всі блудиліща! Ох, і любив! А до того ще мав і скляний дух. В ночі надудлишся горілочки, виспішся десь у блудиліщу, то тобі й життя іншим здається... Тут тобі любов до всіх — до цілого світу... І кошеня заплакане, і небо синє, і дерево при дорозі...

А коли розглядатися у житті, то по широті кажучи, все зло... Все... Бо що ми бачимо?! Що? Скажи мені, що ми бачимо навколо? Га!

Притулів до уст кватирку в горілкою.

— Що ми бачимо?

Чарка дивиться на нього. Гандзя ледве його слухала, неначе про щось своє міркуючи.

— Що ми бачимо? — прогемів ще раз Юхим.

— Я, Юхиме, бачу, що ти все випив і мені нічого не залишив...

— Мовчи, Гаде!.. Мовчи... Мій батько був попович, а твій?..

— Бондарем...

— Цить...

Чарка схилив голову, позираючи раз-у-раз на порожню кватирку.

— Що ми бачимо? Ми бачимо попів, панів, багатирів і себе — селянство, голоту, нуждарів... Га!! І ми мусимо порівнювати... І ми порівнюємо... Ну?! У них все, а у нас нічого... Чому так?!

— Так Бог дав — вставив раптом Чарка.

— Що?! Цить... З тобою я не говорю... Слухай, ти. Ти, панно монастирська... Чому в монастирі та й усюди попи такі товсті, череваті, пішні. А чому монастирські мужики худі, голі?! Га! Чому в церквах сам Господь такий пішний, убраний, сяє у всеславі, а тут у мужика десь він брудний, закурений, невмітий і тулиться десь по-під стелею... Чому? А чому жінка йде до монастирського бога, а на свого й дивиться не хоче... Га! Чому? Чому до монастирського бога й Гандзя ходить, а до нашого бога, бога голоти, бідноти й стара баба не звернеться?! Га!

— Ну... Ти... Тихше... А може він чуб?!

— Цить... Що він чуб? Що він бачить? Нічогісінько... Він сліпий і німий, як те кошеня, що ледве народилося. Так... так...

Коли б він був інший, то що він зробив би в тим монастирем, що служить розпустою на всю землю? Га! Що?! І він, і святі, то грубі, великі пани, що іздуть у кареті, цугом, розкинувшись на м'якеньких

подушках... А іх лъокаі — ті ченці, попи, справники, комісари — кадять, виють перед ними... Служа-а-ать... Ге! Ге!

— Ну, а що ж ми? — раптом запитала Гандя.

— Ми?! Ми?! бідні, голі хлопчата, що пасуть гусей іх. Побачивши пана, як іде в кареті, дивляться на ту карету з побожністю, висунувши язики... Дивляться, як на щось недосяжне, далеке — на тих коней, на того фурмана...

Годі... Хапай каміння, кидай на них... Грудкою... Грудкою його... Грудкою... Сукиного сина... — кричав Юхим, вимахуючи руками. Потім упав на стіл і скилився на руки. Стало тихо

— Ну, годі вже... Заспокойся... Ти вже п'яненький — промовила Гандя.

— Може на ярмарок підемо? — запропонувала.

— На ярмарок? — перепитав Юхим.

Не відповів. Чарка, позіхаючи на увесь рот, гукнув:

— Звичайно, чому ж ні?! Там і полумисок тобі знайдеться, і варенички... А як усе з'їси з полумиска, то й істину найдеш. Ха! Ха! Ха!

* * *

У келії отця Антонія гульня. Велике вікно зашнуре рясою. Посередині стіл в пляшками та мисками. Коло столу отець Антоній з Паранею — високою грудастою жінкою, та отець Тихон з Яриною — просвірнею в Янівки. Поруч них послушник Левко, що має стерегти келію від чужого ока.

— Як що йтиме Паісій, то почнеш кашляти — наставляв Левка отець Антоній. — Стій...

Та Левко не довго стояв біля дверей в коридорі; почувши чаркування, побачивши жінок, увійшов і він до келії.

— Благословіть, отче Антоніє... — казав наливаючи чарку.

— Благословляю...

Випивши де-кілька чарок, Левкові не захотілося вже іти чатувати. Присів на ослоні і, розглядаючись, жалкував, що його Мотрі немає тут.

Пляшка порожніла за пляшкою. Доідалися кислі огірки з монастирської кухні. Монахи поскидали підрясники. Було вже чадно. У куточку аналою притулівся, а на ньому образ. На образі підставка для колін, чотки. Коло аналоя на підлові — чернечі клобуки, підрясники, хустинки жіночі.

Всі напівп'яні туляться один до одного і намагаються розмовляти тихо. Крізь розмову і чаркування чути тихе підспівування Антонія:

— Ей, Чум, Чум, Чумандра, Чумандриха молода...

Тихон підтягувє:

— Ютю... Ютю... Ютю...

— Ой... Страшно... А що як наскочить Паісій, — виривається у Левка.

— Дурню! Що мені Паісій? Я сам хутко прийму схиму, — мурмотів Антоній.

— Укосъкасмо і Паісія, — підтримує Тихон, а потім тихо шепче до просвірні:

— Хочу вільне помешкання винаняти... Бо хорію тут без догляду...

Хорю... У часі великої ектенії біда зі мною... Біда... З'являється дух облуди...

Просвірня, дебела вдова-попадя, регоче:

- Чи не шкляний дух, отче?
- Ні, серденко, ні... Ще гірше...
- Нечиста сила?
- Так, так, нечиста.

— Який же він?

— У плоті і крові... Коли починаю молитися — грішний і я — з'являється мені дух.

Просвірня, співчуваюче:

- І тоді, коли тверезі?

— Завжди, матушко... А особливо, коли тверезий. Чи служжу, чи в келії — все одно завжди з'являється він, чорний як сажа хлопчина...

— I-i-i, налякано відсунулася просвірня.

Тихон, встремивши очі в кут дверей, напів шепоче далі:

— Літ тринадцять-чотирнадцять хлопчина... Очі білі, зуби білі, уста як коралі... Голе, розпусне мерзенятко! Танцює перед аналоєм. Як-раз під образом. Вихиляється, видригувє. А за ним хмарами лізуть інші, маленькі, червоненькі чортенятка, мотаються чогось, щось виступуючи коштками. Щось нюхають, чогось скачуть, усюди зазирають, в'ються коло мене на одцій нозі.

— А потім... Потім ріжні демони.

Ралово змовк. Вихилив чарку, другу. Мов збудився.

— Дурниці, матушко... Дурниці... Вип'ємо...

— Забагато вже...

— Пий... — майже гукнув і притягнув її до себе.

Всі зареготали.

— Вже пісню пісень розпочали.

— Мовчи, дурню...

— Хто дурень, а хто й ні... — задирливо вставив Левко, а потім до Ярини:

— Йди й ти, возлюблена моя, до мене... Йди... Ходи, ляж тут...

— Що? — визвірився Тихон.

А Антоній продовжував:

— Ложе у нас травиця зеленая, кедри — стеля над нами. Груди твої як голубів пара.

— Xa! Xa! Xa! Ну й кедри!

— Знайди такі — вискочила на середину келії Ярина.

— Аби гроші...

— Гроші?! Е-е-е... і раптом дзвінко розсипалися на кам'яній підлозі срібні гроші. Витягаючи їх в кишені жменями, Тихон шпурляв на підлогу.

— Збірайте, баби!

Та жінкам не треба було кавати. Обидві, рачкуючи плавували на підлозі.

— Тут-о... Там...

Біля образу Пречистої, що притулився під стелею в куточку, гасас

свічка. Хтось стукнув у двері, та ніхто з присутніх у келії того стуку не почув.

— Во ім'я Отця й Сина...

У дверях Герман.

— А... А що тобі? — раптом вирвалося у Антонія.

Герман схилився мовчазно в поклоні, рукою дістаючи підлогу.

— Я... — і випростався, здивованими очима розглядаючи келію.

— Я... — та не скінчив.

— Геть...

Де-який час стояв здивований. Вглядався в жінок та ченців.

— Простіть...

— Геть...

Щось стиснуло в грудях. Уклонився до землі й вийшов, щільно причиняючи двері.

* * *

Герман з економом Андрієм іхали на храмове свято у Маренин.

Була весна. З обох боків дороги лежала, зеленіючи темними смугами, земля. Спокійна, величня. Неначе якась міць непереможна йшла від неї й обгортала все, що до неї приторкалося. Герман приглядався до гори, що стиричала вліва, до слуг землі, що рядками одна коло одної бігали до гори. Почував, як щось вливалося в його кров з тим повітрям, з тим сонцем. Здавалося, що не так, як раніш і сонце світило, не так як раніш і віtreць наспівував. Раптом поруч з тими думками, що бігли свою чередою, виникло:

— А де вона?

— Хто вона?

Відповіді не потрібно.

Як на долоні повстало перше її з'явлення, згадалось кожне вимовлене нею слово.

— А кара?

Посміхнувся.

— Хто ж її, ту кару, накладатиме? Хто судитиме влочин?! Скільки вже молитов прочитав... Скільки поклонів відбив... І це лише щоби позабутися думки про неї! Чи позбудешся?

Згадав і келію отця Антонія, напівголих жінок, що збріали рачкуючи розсипані гроші на підлозі, п'яних братів-ієромонахів. І чомусь вже тепер все, що сталося колись — у нього в келії — не здавалося йому чимсь страшним. Час накинув якийсь легкий серпанок на почувтя того гріху й страху, що охопили його тоді.

— Все одно — гріх!

Навколо веселий віtreць, притуляючись до смуг землі, повівав ніжно, ласково. Як смолоскип, догорало за горою золотим близком сонце.

Танцюючи бігли й зникали одна перед другою колишні думки. Мов несподівані гості в цю пору див, пору таємничих чудесних переживань, незрозумілої туги з'являлися вони й десь зникали. Немов в вітром, що обвивав жартуючи, шукали когось. Вдивлявся в той верх гори, що

золотило червоніючим промінням сонце. Не слухав, як бубонів на вухо отець економ.

На горі хатка, садок коло неї, дівчата купкою...

Неначе маленька, біленька кітка дивиться хатка та своїми жовтими вікнами з гори.

Щось оглядає...

Низче долина з лісами, ланами і блискучими хрестами далекого міста. Коло хатки на невеличкому майдані скачуть дівчата. Кружляють, біжать, переплетаються чудними лініями і розкидаються килимом синіх, жовтих, зелених спідниць, бісером квітів. Збігаючись, женуться парами. Збираються в коло. А вітрець немов підганяє їх до тих пристрасних, незрозумілих рухів. Тихесенько, жартовливо тріпоче їх волосся, завертає спідниці, обвиває оголені руки й ноги.

І здається Германові, що він десь вже бачив цих дівчат. Бачив їх щасливі, усміхнені обличчя, їх гнуці, тонкі постаті.

— Це поганство!.. — майнуло.

Освітлені сонцем — огневою курявою — танцюють поганські німфи свій танок. Співають щось веселе, живе, весняне, що насовується з вітром, з травицею, з радістю натхнення. Приваблюючи, машуть вони руками, мов закликають. А потім, ввявшись за руки, співають і скачуть, кидаючи з вітром:

— Ой, що ж то за шум учинився,
Що комар та й на мусі
Оженився...

Ралтом, обнявшись, мигають на горі під вітром і тіні їх ховаються в землі.

— Нема дівчат.

Герман неначе збудився.

— Що скovalися? Весна... Весна...

А дівчата особливо відчувають весну... Хе... Хе... Хе... і отець Андрій зареготався.

Товстий, череватий, з масним волоссям він здався Германові гидким, брудним.

— А що за пісню вони співали? — спитав. — Гарна мелодія...

— Гарна?! Е-е... Єсть багато у світі житейському гарних пісень і співанок... Як заспівають, то й душа в'янє... Сльози самі ллються, хоч і пісня веселою здається... Ото ми ідемо до отця Тихона, тутешнього панотця. У нього, братці, співають!.. Ото співи... Два сини тенори; отець Тихон бас, дві дочки дишканти. Як з'їдуться з околиць ще поповичі та попівни, та як заспівають!.. Ех... А дівчатка... Дівчатка... Особливо тягнуть... Тоненсько... Тоненсько... Ну, й дівчатка!

Германові було бридко чути це від Андрія, бридко здавалася й усія Андрієва постать. Та мовчав. Після того випадку, коли п'яний Антоній вигнав його з келії, де піячили вони з жінками, у Германа неначе щось обірвалось. Не знат, що й думати, але з покорою, примушуючи себе не звертати уваги на інших, думав:

— Він священствує... Його й гріх...

Проте, іноді виникало й щось бунтівниче.

— Всі однакові... Всі... Раби своїх пристрастей... Тільки одна Пайлій... Та що він... Старий, хилій, як травинка...

Не звернув навіть уваги на ту інтонацію в голосі Андрія, з якою він вимовив останнє слово.

А думки десь бігли.

— Чого я так хочу побачити її? — питав себе. Усі думки, бажання, мрії тільки коло неї... Навіть там, у монастиреві... Навіть там... І це тепер... Бачу тільки її. Чого це? Що це? Коли замислююсь над тим, що це гріх, що це спокуса, то немов би вже й віри немає. Все байдуже, незначне, нестраснє... Аби її побачити... Аби...

Почуття невимовної туги охопило Германа.

— Чого шукаю, чого хочу? Для чого живу? — нестримне десь з'явилось питання.

— Стій... — раптом почув у себе над вухом.

— Вам чого треба? Чого стали на дорозі? — питав отець Андрій. Герман підвів голову. Коло вова стояла Гандзя й обидва старці. Старці щось почали співати, але,угледівши отця Андрія, змовили.

Хвиля радості штовхнула Германа.

— А-ах!

Зскочив з воза. Станув.

— Гандзаю!..

Отець Андрій підвівся на возі.

— Що з тобою? Схаменися, хлопче...

* * *

Герман нечув. Стояв коло воза, дивився на дівчину.

— Монашок!!! Де ж ти взявся?

Який же ти-и!... — майже з матірньою ласкою звернулася до нього. Мовчав. Отець Андрій кричав:

— Що ти робиш? Бійся Бога... Сідай... Поїдемо хутчій.

— Ну, чого ж ти стоїш такою Матер-Божкою? — сміялася вона.

— Сідай хутчій, нещасний!.. — чув над собою голос отця Андрія.

— Чому я не бачила тебе в монастирі зимою? Я була там на Різдві і ще пару разів... Чому? — питала.

— Був у послусі, — ледве вимовив.

— У послусі?! Та невже ж є ще у вас послух? Певно, для таких дурників, як ти?

Герман скилив голову. Гандзя ввяла його за руку.

— Ну-у? — тихо запитала.

Подивився на ню. Така сама, як і тоді.

— Така, така сама...

Захотілося плакати.

— Горенько мое... Горенько!

— Сідай! Сідай! Що ти думавши собі? — чув над собою голос отця Андрія. — Це ж гуляща дівчина... Як скочеш, то прийде до монастиря, в келію. Не стій тут... Чи ти чуєш? Не стій! Сідай, кажу, а то богзнаще казатимуть люде... О, лишенко мое... Виховав собі монастир... Вихо-

вав... Як побачив кобилу, той... А ще благочестія хочутъ, благочестія... Сідай же хутчій... Сідай, а то проклянемо й виженемо з монастиря... Чуєш?

Герман побачив, що обличчя Гандзі раптом побіліло, очі зробилися страшними.

— Проклянемо?! — закричала.

— Мовчи, шлюха...

— Ви можете проклинати? Ви можете казати? Розпутники! Волоцюги! Подивиться на цих старців, що не складали обіцянок. На цик п'яничок. Вони більше годяться на святих, ніж ви... Мовчи... Згадай Яровицьку просвірню.

— Тьфу! — раптом вирвалось у Андрія.

Він сів на вів, глянув суворо у бік Германа, підвів руку, неначе забірався благословити, але замісце хреста покивав суворо пальцем. Буркнув візникові:

— Поганяй!..

* * *

Паїсій вмирав. На довгому тапчані з трьох дошок лежав він старий, жовтий, склавши на грудях руки, зашлющивши очі.

Відчував кінець.

— Нажився вже... Досить... Вісімдесят п'ять літ пережито, теж щось значить... Та й зайвий я вже для життя... Зайвий й для цього монастиря, бо жив п'ятдесят літ, стримуючи людську жагу й пристрасті у покорі перед Всешишнім... Тепер вже не вдержу... Всі розпустилися... Всі околиці повні монастирським життям... А поза мурами, на долині, теж саме — розпуста, беззаконія. Брат йде на брата, син на батька... Всі люди немов перед Антихристом. Один лише танок, що перед кінцем світа, відбуває життя нечестивих... Ну, ѹ добре, що хутко мій кінець...

Почав згадувати життя своє останніх літ.

— Молився... Карав поганців, що йшли проти уставу, виховував братію... Ну, ѹ що ж?! Що тепер має монастир? Чи в хоч би один з братії, що життям і чином заслуговував би на ласку Божу? Ни... Ни... Ни... Немає... Не помогла й кара... Як не карай, а люде залишаються завжди й усюди людьми... Навіть в молоді, в послушників немає нікого путнього... Один Герман був, та й той... Життя потягло до себе... Й пішов... Що була щира дитина! Певно в житті залишився такий самий... Мрійний, шукаючий подвигу і незадоволений з малих можливостей каєття...

Увійшов служка. Ледве чутним голосом мовив Паїсій до нього:

— Засвіти свічку в головах... Я ж скимник та ще й вміраю... Дай образок Пречистої в руки...

Слідкуючи очима за рухами служки, поспітив знову:

— Ну, а що ж чути про Германа? Пропав хлопець?!

Служка, спортаючись, підвів голову.

— Ни, отче, Герман знайшовся.

— Знайшовся?! А де ж він?

— Стоїть на дворі... Хотів вас побачити, та я не пустив... Плаче...

— Плаче? Чому ж ти його не пустив?.. Пусти... Нехай ввійде...

Паісієві стало жаль Германа.

— Зовсім як дитина... Хитається на всі боки... Не знаючи правди, шукав її... Спочатку монастир, а потім життя... Життя з своїми спокусами, трівогами і таємницями буднів... У нього ще віра й пристрасті борються. Що візьме гору? Чи послух віри, чи пристрасті життя? Поклич його, — прошепотів Паісій.

Почував, що вже надходить невідоме, потойбічне майбутнє. Ледве, ледве міг говорити. Хтілося ще сказати хоча б пару слів тій дитині-гришникові. Згадалися слова якогось социняніна, десь вичитані колись.

— Нема віри за стінами, а нема й послуху... Віри й послуху шукає під зоряним небом, на божих просторах. Може й так... Може й так... Заплющив очі, і тільки почувши шамотіння коло себе, розплющив їх. Коло тапчану на колінах стояв Герман.

— Ну, що? — ледве вимовив старець.

Герман, схиливши голову до тапчану, плакав.

— Плач... Плач... Легче буде...

— Отче... Що з вами?

— Зі мною те, що й зо всіма... Та ти не плач за мною... Мені ж пора... Тихше... Тихше... Не плач, а ліпше кажи, що сколося з тобою... Я буду слухати. Говори — ти мені тяжко... Чувш?!

— Чую... — хлипаючи відповів Герман.

— Що ж я маю казати? Тільки один і то всюди гріх... Гріх страшний, бо солодкий. Скажи мені, отче, чому гріх, розвпуста, беззаконіє, пиха у монастиреві, у послусі в гріхом, а там, у житті, такі маленькі, непомітні і навіть неіснуючі...

— Ти согрішив?.. З тою жінкою... — перебив його Паісій.

Запанувала тиша. Герман не відповідав. Паісій лежав в замкненими очима. По якомусь часі мовив:

— Він простить тобі...

Герман продовжував:

— Коли я став коло возу, то був як не свій... Отець Андрій заклинав мене, а я не чув... Я залишився з нею... Я був увесь час з нею... Я тепер з нею... Всі мої думки залишилась у неї... Коли почув, що ти хорий, коли відчув у собі велику любов до тебе, я прийшов сюди... Кинув її. Хочу сказати, що все, чому вірив, чому ти мене вчив, це тільки словом стало для мене... Я не бачу того чину, до якого з'явилось слово... І віра моя впала... Немає її...

— Ти не бачив того чину? — вирвалося у Паісія. Читай св. Письмо...

— Св. Письмо слово... Чи воно викликає який чин? Чин благочестія? Чин віри?

— А ти віриш?

— Губиться моя віра, бракує сил до життя... Підпори ніякої...

— Іди в світ... Може, може... Женися...

— Женитися? Отче святий, що ти кажеш? Я ж хочу послуху...

— Нащо ж тобі послух, коли губиться твоя віра? Тільки віра зрушує гори...

— Я вірю, вірю...

— Але хитаєшся...

Паїсій почав кашляти. Коли заспокоївся, стомленим голосом ледве чутно вимовив:

— Кожній людині в житті дається щось зробити. Дається який чин... І велике щастя тому, хто виконує те, що має виконати, що до виконання йому записано до Книги Судеб... Що можеш ти в монастирі, коли й віри не маєш, і життя твоє, і помисли всі твої вже там, поза мурами, в долині...

— Та чи буде там віра в мене? Там, де ще гірше, ніж у мурах цих... Там гріх не заборонений і не прикритий... Він там ще прикрашений... Ні... Ні... Ти усього не знаєш... Ти святий... Тебе минула ця чаша...

— Я святий?! Я?! Мене минув гріх?! Ні! Ні! дитино, ні! — закашлявся. — Іди... Бог тебе благословить і... і наставить...

Герман поцілував його руки.

— Іди... — зтомлений, зтулив очі.

Герман вийшов. Старець залишився сам. По жовтому, висхому обличчі текли сльози одна за другою, котилися по обличчі і сповзали на сіренку полатану рясу. Свічка догорала.

* * *

Герман ішов лісом. Бігла й хovalася десь між деревами тоненька доріжка. Падало листя. Жовте з червоними відблисками зривалося з дерева і немов стримане кимсь, падало поволі. Одне, друге, третє... А там сипалося цілим дощем. Устеляло траву прим'яту й дорожку ніжною тонкою скатериною.

Щось шуміли дуби. Побожно шепталися, ледве, ледве ворощаючи листям, граби. Виблискувала десь між деревами білою корою березка.

По-ва деревами з'явилася сарна. Постояла й зникла.

— Божа тварина... — майнулого у Германа. — Кіzon'ko! Злякалася... а скільки іх тут?! Все живе і хвалить Господа...

Став. На дереві між вітами цвіринькало пташеня.

— Дурне, — всміхнувся лагідно. — А ну, подивлюся, що воно таке? Обійшов дерево та пташки не побачив.

— Нехай, махнув рукою.

Пішов лісом далі. Між деревами лежав старий звалений граб. Сів.

— Звалився... Старий... Так як Паїсій, як ми всі... А Паїсій служив п'ятьдесят літ... Учив, тримав монастир у послусі...

І раптом чомусь стало жаль Паїсія. Пригадав його в останній раз. Старенький підрясник, впалі очі, сухі руки хрестом на грудях.

— Як він мучився тим життям братії... Уміряючи, як жалів усіх! Для кожного знаходив слово ласки й утіхі... А останній його мені заповіт:

— Іди в світ...

— Ні, був батьком, був вчителем. Господь прийняв його душу... Монастир осиротів... А хто піде по його стопам... Ніхто... Мені треба його стопами... Тільки мені... Прийму постриження... Служитиму по заповідях. З світом кінець... Але важко... Важко... Треба... І в цьому є велика радість... Прожив же життя Паїсій... Вмірав, як цей осінній теплий день... Значить, була радість!

Під ногами тріщить жолуддя. Блискуче, золотисте.

— Наче очі! Очі?! Чи очі? лукаві, прижмурені! Гарячі солодкі губи...

Несвідомо притулив руки до уст і закричав:

— Гандзю!!

А луна відповіла десь далеко, далеко:

— Га-а-а-ан-д-з-ю!

— Господи, що це? — вирвалося само.

— Це крикнуло життя!

Впав на коліна, бився в груди.. На сухому листі замиготіло щось. Неначе сліози.

— Господи, прости мене грішного... Не дає лукавий спокою... Вже це відійшло... Минулося... Пройде рік, два, десять, п'ятьдесят в хвалі Твоїй, о, Господи! Мине мене сія чаша!

Молився на вколішках, припадаючи до високої зів'ялої трави.

— Вірю, Господи, і сповідаю... Вірю... Вірю...

Коли десь з дерева зірвався й впав на обличчя холодний лист, опам'ятався. Знову вернулося заспокоєння. Хрестився.

Підвівся, підняв якогось жучка з стежки і з зворушенням, бачучи, як плаzuє він на долоні, почав наспівувати:

— Хвалите ім'я Господнє!..

Заспокоєній пішов доріжкою, а думки бігли:

— Прийму постриження... Що-дня зустрічатиму сонце хвалою Богові... Постити й молитися... Нипцти плоть.

Розглядався:

— Як гарно навколо! Немов, вміраючи, все перед тобою посміхається. Що це?

Десь у далечині пробренів сміх.

— Неваже вона? Прийшла на мій заклик?!

Тихше...

Пішов поволі скрадаючись. Ралтом майже коло себе у гущавині кущів почув сміх. Затремтів.

— Вона... Вона... Але чому ж ховається? Господи! Ні... Не треба... Вона заховалася від мене... Бач яка! Жартув! Ні... Не треба... Не треба... Я її вже забув... Я на служенні.

Але щось не переможне тягло до кущів. Пішов, ледве-ледве переступаючи ногами.

Розсунув віття. Захолов. А серце спалахнуло. Розхристана сорочка, волохаті груди Антонія. Коло нього...

— Монашок!..

Запалилося й заміготіло червоне листя, падаючи з червоних як жар дерев. Руки простяглися. М'ягке, жовтувате тіло поповзло як тісто між пальцями. Розпаглане бородате обличчя харчало. Слиною залилися руки. З глибини лісу впало жахливе:

— Монашок!

* * *

Осіннє вечірнє сонце ліс червонастий світ у довгі вікна Благовіщення. Освітлені ним, містично виблискують круглі арки величезних

вікон. І серед темного каміння горять, немов запалені. Кутки і карнізи стін церкви потопають у півтімі.

Поволі темніє.

Десь у глибині олтаря блимає лямпочка. Ледве, ледве освітлюючи і престол і запрестольний образ, горить вона таємниче й дивно. Ніби хоче заховати свій невгласимий, жовто-блакитний світ у склепіннях муру, перенести його в далечінь невідомого.

Високий старовинний іконостас ховається своїми хрестами у широкій захованій у темряві стелі. Різьба іконостасу грає вогниками від де-не-де запалених свічок. І в свіtlі їх чорніють суворо обличчя святих.

Церква порожня. Тихо.

В олтарі у великій грубці Герман розпалив вогонь. Стійте навколошках перед гробою. Дрова горять, потріскуючи, і виблискують сяйвом на підлозі. Вітер за вікнами гуде й несамовито рветься та стукає у двері церкви. Дощ густими краплинами вистукує щось у шклі вікон.

Коло грубки тепло.

Скачуть іскри на купі жару. Червоні, сині, жовті — мов живі...

— Живуть, воруваючися, а може — може й думають — перебігало у Германа.

— Воруваючися, живуть... Думають... А той? Не ворушиться, не живе... Що це? Чи то руки раптом з'являються перед жару скручені з несамовитими відрухами?! І листя пожовкле, напівсухе сиплеться і сиплеться купою на ці ноги, на живіт, на голову... Засипав всього... Присипав ще кущі... Ніхто не знайде... Ніхто... Тихше...

А в лісі: — Монашок! Що ти зробив?!

Тепло. Літня ніч. Келія. Відчинено вікно. Зникає в саду серед кущів доріжка. Десять у небесних безмежних глибинах ломаються і зникають човни в хмарок.

— Заспокойся... Заспокойся... — шепчути жіночі уста.

— Солідкі... Гарячі...

Спалахнув вогник, що в лямпочці перед образом і знову горить рівно, непомітно.

— А жито? Мати Божа! Жито зелене й пахуче... А як хороше в житі!!

— Любити мій, коханий! — шепочути уста. — Як стомилася я за тобою... Як давно бачила тебе...

Немає старців, поїхав і далеко вже десь отець Андрій.

Сердитий...

Високі бугри заховали їх від людського ока.

Припав жадібно устами до грудей.

— Монашок мій дурненький, чи бачив ти коли таку, як я? Чи любив тебе хто так, як я?

Сміх давіночками розбігається по полю.

Жайворонки відповідають.

— Тихше... Тихше... Почують...

— Ніхто не почусє... Нам ніхто не перешкаджатиме. А чи правда, що я подібна до Богоматері, що на олтарі?

— Мовчи... Не гріши...

— Дурниці... Ха! Ха! Ха! Гріх?! Немає ніякого гріха... Паїсій там щось наговорив, а вони слухають.

— Мовчи... Мовчи... Нещасна.

— Ха! Ха! Ха!

Догорають дрова у грубці. На дворі гострими голками січе дощ.

— Стук... Стук... Стук... Чи тут чернець, що мислить про загублену?

Тут?! Вийди-но...

Не ховайся в олтареві...

Вона коло дверей...

Мокра, змерзла... Чекає тебе... Ну-у-у-у...

Що ж ти? забув??!! Йдеш?!

Хтось плаче й рेगоче на дворі.

— Там є хтось за дверима... Треба відчинити двері... Вона... Впустити її... Мокне ж вона... Одна спідничина...

Вибіг з олтаря на середину церкви. Скочив до дверей. Відчинив.

Холодний дощ струмочками ллєється по обличчю. Трохи заспокоює розгарячену голову.

— Немає нікого... То мені вдається... Вона кинула. Я ій не потрібний... Я вбивця... Вбивця...

Ідучи від дверей, повторював:

— Вбивця... Вбивця...

Ралтом охопив жах.

— Де Антоній?

Стояв перед олтарем. Христос суворий, гнівний дивився на нього невблаганно.

— Де?!

— Там... Там... У кущах... Помилуй...

— А обіт? Послух? Чин монашій?

Шукав у думках відповіді на грізні, страшні запити. Не знаходив.

— Мати Божа! — і впав перед образом Пречистої, що поруч з Христом дивилася з іконостаса.

Лілея в руках її мов заквітла, заворушилася.

— Помилуй...

— Гріхи людські безмежні... Безмежне й прощення.

Ласково посміхалася. Ніжно.

— Як серед жита... Там...

Хтось, хто зникає десь у куточках з тієї темряви, де розвіявся, шепоче:

— Проси Богородицю...

На темно-синьому гранатовому тлі біла драперія з жовтими смугами-орнаментом. Богородиця в червоному, права рука в лілесю ворушиться...

— Кара Божа давно тяжить над монастирем... Ще одна краплина...

Чаша переповниться...

Хапався за рами образа. Вони були темно-кармінові.

— Переповнилась чаша... Це ж є крапля... Давав обіт Паїсію...

Прости хоч ти, отче... Сам я переповнив чашу... Прости, Господи!..

Холодний піт виступив на чоло й плечі. Впав хрестом перед образом.

Немов захиталися стіни. Підвів божевільні очі на обличчя його. Воно ще більше потемніло і волосся, що м'ягкими стрічками спадало на чоло, неначе закрило очі... Але склад уст був суворий і грізний. Кинувся до Пречистої. Ухопився руками за почернілі рами. Припав до них. Бачив ноги Богородиці в рожевих сандалах оперті на низькому підніжку.

Підлога зникала з під ніг. Долоні посковалися по жорстких рамках. Мур. Хапався за іконостас. Низче, низче і немов кимсь відірваний випустив його з рук.

Падав до якоєсь страшної, синіючої під ногами безодні, далі...

* * *

Коли в осені з яблунь опадає листя, воно покриває береги озера жовтим килимом. Вітрець переносить його з місця на місце, розпорощуючи і підкидаючи немов забавку.

Озеро «Безодня» каламутне, брудне, незадоволене.

Хвилюється в осені озеро і білимі зайченятами котяться його хвилі. Яблуні голі. Пожовкля лепеха, очерет, татарське вілля.

Щодня зраня діти здалекого села пасуть товар коло «Безодні». Оглядаючись на озеро, розмовляють проміж себе:

- А, ну, піди, викупайся...
- Чи я дурний?!
- А, ну?!
- Ні-і...
- Чому?! Піди...
- А як чернець склонить?!
- А хапав кого?
- Ого-го!!
- А кого?
- А тітку Василину, коли вертала з весілля...
- Чи ти бачиш??!

І діти не засиджуються на горбкові. Відходять як-найдалі. Ховаються по той бік горбків, звідки озера не видно, і бавляться там в сліпу бабу, пекара, свинку.

Вказуючи на той бік, де озеро, кажуть стиха:

— Там, де була сама гора, що завалилася з монастирем, гратися не треба...

Здолбунів. 10—X—1925.

Друкарня «Легіографія»,
Praha-Vršovice, Sámová 605